

Razdoblje izgradnje Karolinške ceste i njezin graditelj Antun Matija Weiss

Karolinška cesta ili Karolina prva je moderna cesta koja je povezivala kopnenu s jadranskom Hrvatskom. Građena je u razdoblju od 1726. do 1732, a njezin je graditelj bio Antun Matija Weiss. Ovaj je tekst prošireni prilog monografiji o hrvatskim cestama koja 2006. izlazi u nakladi „Adamić“ iz Rijeke. Osim biografskih podataka o graditelju, ukratko se opisuje i povijesni kontekst gradnje ove ceste.

Graditelj prve moderne ceste koja je povezivala sjeverne, kopnene dijelove Hrvatske s njezinim Primorjem u pravcu od Karlovca prema Rijeci bio je *Antun Matija Weiss*. Ta je cesta po kralju Karlu III. nazvana *Karolina* ili *Karolinška cesta*. I dok su gradnja Lujzinske ceste s početka 19. stoljeća i njezin graditelj podmaršal Filip Vukasović daleko bolje obrađeni u historiografiji, o ovoj je starijoj cesti daleko manje bilo govora.

U dokumentima možemo pronaći nekoliko varijanti imena graditelja Karoline: Antonius/Anton/Antoine Matthias/Mathias Weiss/Weiß/Weis. Iako je njegova uloga u gospodarskoj povijesti Hrvatske zacijelo velika, danas o njemu – bez obzira što je ostavio mnoge spise i izvještaje – ne znamo gotovo ništa.¹ Weiss je inače zabilježen u dva leksikona s njemačkog govornog područja: u jednome stoji samo prezime i najvjerojatnije pogrešni datum smrti (*Wurzbach* 54/1886, 158),² a u drugome puno ime bez navođenja mjesta rođenja i smrti (*Thieme – Becker* 35/1907-1950, 334).

Prema podacima iz Knjige umrlih Župe sv. Leonarda u Grazu, Antun Matija Weiss sahranjen je 21. listopada 1738. u tom gradu, a poživio je 77 godina (Graz – St. Leonard, StM II, S. 525). Prema tome, rođen je između 1660. i 1662. (najvjerojatnije

¹ Postoji jedan veliki problem u istraživanju građe austrijskih arhiva vezanih za hrvatsku povijest. Kako su poslovi Vojne krajine bili pod ingerencijom staleža Unutarnje Austrije (Innerösterreich), čitava se ta građa bila nalazila u Grazu. No, centralizacijom i reformom svi su ti dokumenti (tzv. *Meillerakten*) preneseni tijekom 1846. u Beč, ali nisu ni ovdje ostali dugo jer je 1922. građa opet prenesena u Graz. Međutim, ta seoba nije u potpunosti provedena jer je većina indeksa ostala u Beču, dok su preostali dokumenti dospjeli u Graz, što još više otežava potragu za konkretnom građom.

² Ovaj se 54. broj *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich* često po svom autoru naziva Wurzbachovim leksikonom.

1661). Nažalost, u Matici umrlih nema ni točne godine, ni mjesta njegova rođenja. Valja napomenuti da je datum smrti diskutabilan jer u Wurzbachovu leksikonu stoji da je umro u studenome 1738, a ne listopadu iste godine (*Wurzbach* 54/1886, 158). Isto tako, u Matici je uz njegovo prezime *Weiss* ubilježeno *v.*, što bi trebalo označavati titulu nižeg plemstva (*von*). Međutim, u indeksima austrijskog plemstva ne stoji da je Antun Matija Weiss zadobio plemstvo, iako bi se, s obzirom na njegove zasluge i pothvate, moglo i sumnjati u to.

Kao što je već rečeno, Antun Matija Weiss bio je glavni arhitekt i inženjer na gradnji Karolinške ceste koja je građena u razdoblju od 1726. do 1732. godine. Ali, njegova je graditeljsko-vojna služba započela daleko ranije i bila je usko povezana uz vladarsku kuću Habsburgovaca, odnosno kralja Karla III.³ Osim što je bio arhitekt i graditelj, Weiss se do gradnje se Karoline istakao i kao „crtič“ – „Architekturzeichner“. No, prvo treba kazati nekoliko riječi o samome caru Karlu III, pa će onda biti i jasnije neke pojedinosti iz života Antuna Matije Weissa. Karlo III. bio je posljednji muški izdanak obitelji Habsburg, a za svog je života bio umješšan u mnoge sukobe diljem Europe iz kojih je nerijetko izlazio kao pobjednik. Uz to, njegova je vladavina obilježena s gotovo neprestanim ratovima protiv Osmanlija.

Nakon smrti posljednjeg Habsburgovca na španjolskom prijestolju Karla II, vlast je u Španjolskoj preuzeo Filip V. iz burbonske dinastije. Francuskom je u to vrijeme vladao energični Luj XIV. Dolazak na španjolsko prijestolje francuske vladarske kuće trebao je dovesti do prestanka rata između tih dviju država koji se vodio već godinama. No, Luj XIV. smatrao je da će tijesnom vladarskom vezom uspostaviti potpunu francusku dominaciju nad Španjolskom i njezinim prekomorskim posjedima, pa je time izazvao veliki otpor u Španjolskoj (*Zölner* 1974, 257-260). Budući da je nadvojvoda Karlo III. smatrao da i on ima pravo na španjolsko prijestolje, započeo je dugogodišnji tzv. Rat za španjolsku baštinu (od 1701. do 1714) protiv Filipa V. i njegovih saveznika. Karlo III. se na koncu odrekao španjolske krune, ali je dobio neke teritorije u Italiji te cijelu španjolsku Nizozemsku (*HNJ* 2/1959, 833).

Upravo je u to vrijeme Weiss boravio u Španjolskoj, u službi Karla III, gdje je 1711. slikao/crtao znamenite građevine (*Ilg* 1895, 538. i bilj. 266, 607), a nedugo je prije toga, oko 1710, u Austriji radio na izradi jedne karte grada Beča.⁴

³ Habsburška Monarhija kolokvijalni je naziv za konglomerat raznih država i područja ujedinjenih pod vladavinom Habsburgovaca. Od 1711. upotrebljavao se i naziv Austrijska Monarhija – „Monarchia Austriaca“.

⁴ Naziv karte je „Wien in Österreich um 1710“. *Thieme – Becker* 35/1907-1950, 334. navodi da je ta karta izrađena između 1712. i 1715. godine, a *Mayer* 1878, 310. navodi da je karta nastala upravo 1710. godine.

Nakon smirenja na Zapadu, na istočnom dijelu Carstva ponovno dolazi do zaostřavanja odnosa s Osmanskim Carstvom koji će dovesti do novog rata. Naime, Venecija je htjela uvući i Austriju u rat protiv Osmanlija kako bi mogla što lakše osvojiti područja u Moreji (Grčkoj) i oslabiti osmanske snage. Rat je buknuo u lipnju 1716. i Austrija je ponajviše zaslugama vojskovođe Eugena Savojskog postigla mnogo uspjeha (*Zölner* 1974, 255-256).⁵ Prema odredbama mira sklopljenog u lipnju 1718. pokraj Požarevca u Srbiji, sve su zaraćene strane zadržale onaj teritorij kojeg su do tada posjedovali. Najveću je korist izvukla Austrija jer je dobila područje čitave sjeverne Srbije, uski pojas Bosanske Posavine, Banat i Malu Vlašku (zapadni dio Vlaške, tj. današnje Rumunjske) (*HNJ* 2/1959, 833-834). S druge strane, Venecija je zadržala tek dio osvojenog teritorija u Dalmaciji, dok je gotovo potpuno bila potisnuta iz Grčke. Nakon Požarevačkog mira, Venecija nikada više nije igrala veću političku ulogu na Mediteranu, dok će Austrija ići prema svome zenitu.

Na žarištu ovih zbivanja nalazimo i Weissa. Upravo je on iza godine 1718. popisivao i slikao samostane u Maloj Vlaškoj (*Thieme – Becker* 35/1907-1950, 334). U narednom razdoblju počinje i obnova luke u Kraljevcu kao i gradnja Karolinške ceste (Karolina). U svim je tim poslovima presudnu ulogu opet imao Antun Matija Weiss. Treba ipak malo pobliže pojasniti uzroke ovako velikih pothvata na području Hrvatske početkom 18. stoljeća. Karlo III, u skladu sa svojim merkantilističkim težnjama, nastoji potaknuti razvoj gospodarstva u državi te zbog toga potiče izgradnje cesta, plovnih puteva i luka.⁶ Tako je i Karolina trebala biti dio prometnog pravca koji bi spajao područja Slavonije, Vojvodine i Rumunjske s lukama na Kvarneru, te je smatrana jednim od najvećih pothvata tog cara kojem „ništa nije bilo što se ne može pokoriti, čega se ne bi smjelo laćati i što bi bilo nemoguće“ (*nihil sit indomitum, nihil inausum, nihil incredibile*). Uz ovaj opis stoji ime i titula Antuna Matijasa Weissa: „pod starateljstvom Matije Antuna Weissa, vojnog arhitekta“, tj. *Curatore Mathia Ant. Weiss. Archit. Milit.* (*Höller* 1733, 50-52).

Nadalje, car Karlo 1717. proglašava slobodnu plovidbu Jadranom, čime Veneciji oduzima monopol koji je ona držala kroz dugi niz desetljeća. Venecija, oslabljena

⁵ Eugen Savojski bio je vodeća politička i vojna ličnost Habsburškog Carstva ovog razdoblja. Rodom Talijan, odgojen u Parizu, dolazi u službu Habsburgovaca kojima odano služi do kraja života. Već krajem 17. st. igra važnu ulogu u protufrancuskim i protuosmanskim ratovima, a svojom misijom smatra ostvarenje uspona Austrije i Habsburgovaca (poznata je njegova izjava: „Österreich über alles“ – „Austrija iznad svega“).

⁶ Već je 1666. u Beču osnovan Trgovački kolegij (*Wiener Kommerzkollegium*), 1705. Trgovačko poslanstvo (*Kommerzdeputation*), a 1714. Trgovačka komisija (*Merkantilkommission*). Jedan od glavnih pokretača merkantilizma u Austriji bio je Philipp Wilhelm von Hörnigk, čije je djelo *Österreich über alles, wenn es will* („Austrija iznad svega, samo ako to želi“) iz 1684. prvi program austrijskog merkantilizma. Usp. *Zölner* 1974, 281-282. i *Zwanowetz* 1971, 98.

zbog prije navedenih razloga, nije bila u stanju pružiti efikasan otpor ovom činu, pa je 1721. i formalno na to pristala (*HNJ* 2/1959, 867). Nakon toga, razvijaju se gradovi na Jadranu pod austrijskom vlašću, ponajviše Trst, a zatim i Rijeka. Oba grada 1719. dobivaju status slobodnih luka (*Sandgruber* 1988, 169). Godine 1729. proširuje se ratna luka u Kraljevici do koje je produžen i jedan odvojak Karolinške ceste.⁷

Svi su ovi pothvati dobili zamah nakon uspješnih protuosmanskih ratova i znatnog teritorijalnog proširenja Vojne krajine, Hrvatske, Slavonije i Ugarske nakon Karlovačkog (1699) i Požarevačkog mira (1718). Naime, široki pojas novosvojenih teritorija omogućavao je planiranje novih cesta koji bi povezivale Hrvatsko primorje sa zaleđem, sada izvan ugroze i domašaja Osmanlija.

Za vrijeme gradnje ratne luke u Kraljevici 1729, Weiss dolazi u sukob s admiralom Deichmannom zbog gradnje brodova, ali izvor ne precizira o čemu se konkretno radilo. Tek se kaže da je nesporazum otklonjen u admiralovu korist (*Die europäische Fama* 1729, 811-812). Vjerojatno se radilo o nekim tekućim poslovima jer se u to vrijeme admiral žalio kako je teško sakupiti ljude vične gradnji brodova i časnike koji bi služili na brodovima (*Die europäische Fama* 1729, 809-819).

Isto tako, Weiss je bio angažiran i u vojnim poslovima Vojne krajine. Tako su nam u Bečkom ratnom arhivu dostupne dvije vrijedne knjige koje je Antun Weiss osobno sastavio. Prva knjiga je izvještaj o obrambenom stanju hrvatskih granica 1734. godine.⁸ U njoj su donesene brojne slike i planovi gradova civilne i vojne Hrvatske koje je uglavnom on vlastoručno izradio. U drugoj knjizi dan je opis niza gradova; posebno nam je zanimljiv opis Kraljevice s nizom nacrtu zgrada, lukobrana i ostalih građevina te ratne luke.⁹

Što se tiče same Karolinške ceste, u Dvorskom arhivu u Beču nalaze se dvije Weissove mape. U tim mapama nalaze se crteži pojedinih dionica ceste, Like i Krbave, sve popraćene Weissovim tekstom.¹⁰ Godine 1734. Weiss se nalazi u Erdelju kao zapovjednik jedne grupe časnika – inženjera.¹¹ Ondje je pod zapovjedništvom feldmaršala Wallisa izradio jednu veliku kartu te pokrajine (*Wurzbach* 54/1886, 158).

⁷ Nije zgorega napomenuti da Kraljevica ne nosi ime po Karlu III, kako se obično smatra, već se njezino ime u obliku „Kraljevina“ spominje još mnogo ranije.

⁸ *Kriegsarchiv*, Wien, K VII L 17 E Litorale, 1729.-1738.

⁹ *Ibidem*, 1725.-1736.

¹⁰ *Finanz-und Hofkammerarchiv*: 1) Kartensammlung a-h, C 15 (C 15/1, C 15/2, tj. H 14) – ova se mapa sastoji od dvije podmape: u prvoj se nalazi 10 str. Weissova popratnog teksta i 5 crteža planova i trasa ceste. U drugoj podmapi nalazi se Weissov uvod od 10 str. i 12 karata pojedinih dionica ceste; 2) Kartensammlung a-h, C 16 (tj. H 13) – riječ je o mapi s najdetaljnijim prikazom Karoline iz 1733. godine. Tu se nalazi 11 str. uvoda i kataloga mapa, kojih ima sveukupno 70, uključujući i karte dijelova Like i Krbave. Na kraju dokumenta nalazi se još 7 str. pogovora.

¹¹ Siebenbürgen/Transilvanija/Sedmogradska – pokrajina u današnjoj Rumunjskoj koja je do 1918. bila sastavni dio ugarskih zemalja.

Sudeći prema 1736. godini kada je izrađen dio jedne od mapa o obrambenom stanju Vojne krajine, Weiss je gotovo do kraja života bio zadužen za vojne poslove na granici s Osmanskim Carstvom. Umro je, kao što je i napomenuto na početku, 1738. godine u Grazu gdje je i sahranjen.

Izvori i literatura

Izvori

Die europäische Fama (1729), Theil 322.

Graz – St. Leonard, StM II, S. 525

HÖLLER, Anton (1733), *Augusta Carolinae virtutis...*, Viennae.

THIEME – BECKER (1907-1950), *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Buch 35, Leipzig: Seemann.

WURZBACH, Constant von (1886), *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, Buch 54, Wien.

Literatura

Historija naroda Jugoslavije (HNJ 2/1959), knjiga 2, Zagreb.

ILG, Albert (1895), *Die Fischer von Erlach*, Wien.

MAYER, Anton (1878), *Geschichte der Geistigen Kultur in Niederösterreich von der Ältesten Zeit bis in die Gegenwart*, Wien.

SANDGRUBER, Roman (1988), „Österreich über alles“. Programmatik und Realität der Wirtschaft zur Zeit des Prinzen Eugen, in: *Österreich und die Osmanen – Prinz Eugen und seine Zeit*, Wien.

ZÖLLNER, Erich (1974), *Geschichte Österreichs*, Wien 1974.

ZWANOWETZ, Georg (1971), Der österreichische Merkantilismus bis 1740, in: *Die Wirtschaftsgeschichte Österreichs*, Wien.

Bauzeit der Karolinastrasse und ihr Bauingenieur Antun Matija Weiss

Die Karolina war die erste moderne Strasse, die das kontinentale mit dem adriatischen Kroatien verbunden hat. Sie wurde im Zeitraum 1726-1732 gebaut und der Bauingenieur war A.M.W. Neben den biographischen Daten über den Bauingenieur wird auch der historische Zusammenhang des Straßenbaus beschrieben. Zu dieser Zeit regierte Karl III. (VI.) die Habsburgermonarchie, dessen Regierungszeit von Konflikten mit Frankreich und dem Osmanischen Reich geprägt wurde. Dies ist

auch die Zeit der Merkantilismuspolitik, durch die Österreich eine Großmacht in Europa werden sollte. Als Produkt des Merkantilismus entstanden so diese Strasse und andere Großprojekte. Sie wurden besonders nach den grossen Türkensiegen von 1699 und 1718 gefördert, als sich die Monarchie auf neue Gebiete ausbreitete.

Ključne riječi: Karolinška cesta (Karolina) – Antun Matija Weiss – Karlo III – merkantilizam – protuosmanski ratovi

Wichtige Begriffe: Karolina – Antun Matija Weiss – Karl III – Merkantilismus – Türkenkriege

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

38

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized, bold font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2006.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 38

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2006. godine

Naklada

400 primjeraka